

*Сахарчук Раїса Василівна,
аспірант Інституту мистецтвознавства,
фольклористики та етнології
ім. М. Т. Рильського НАН України
rayasaharchuk@ukrnet*

ТРАДИЦІЯ МНОГОЛІТСТВУВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРІ

Мета роботи. Дослідити місце та особливості побутування традиції многолітствування в українському фольклорі. **Методологія** дослідження полягає у застосуванні методів аналізу, синтезу, узагальнення та систематизації чисельного зібраного музичного та фольклорного матеріалів. **Наукова новизна** роботи полягає у визначенні місця та особливостей побутування давньої традиції многолітствування в українському фольклорі: народних думах, колядницькому віншуванні, вертепі та весільному обряді. **Висновки.** Побажання многоліття – це лаконічне та символічно наповнене вітання, що виступає концептуальним завершенням більшості святкувань. Ці характеристики сприяли широкій популяризації традиції в українському фольклорі та формуванню самодостатнього музичного жанру многоліття. Вивчення цього феномену дає змогу досягнути життєстверджуючу складову багатой скарбниці української музичної традиції.

Ключові слова: традиція многолітствування, многоліття, фольклор, думи, колядки, весільний обряд.

*Сахарчук Раїса Василівна, аспірант Інституту искусствоведения, фольклористики и этнологии
им. М. Т. Рильского НАН Украины*

Традиция многолетствования в украинском фольклоре

Цель работы. Исследовать место и особенности бытования традиции многолетствования в украинском фольклоре. **Методология** исследования заключается в применении методов анализа, синтеза, обобщения и систематизации многочисленного собранного музыкального и фольклорного материалов. **Научная новизна** работы заключается в определении места и особенностей бытования древней традиции многолетствования в украинском фольклоре: народных думах, колядничком поздравлении, вертепе и свадебном обряде. **Выводы.** Пожелание многолетия – это лаконичное и символически наполненное поздравление, которое является концептуальным завершением большинства торжеств. Эти характеристики способствовали широкой популяризации традиции в украинском фольклоре и формированию самодостаточного музыкального жанра многолетие. Изучение этого феномена позволяет постигнуть жизнеутверждающую составляющую богатой сокровищницы украинской музыкальной традиции.

Ключевые слова: традиция многолетствования, многолетие, фольклор, думы, колядки, свадебный обряд.

*Sakharchuk Raisa, postgraduate, Institute of Art Studies, Folklore Studies and Ethnology M.T. Rilsky NAS of
Ukraine*

The tradition of wishing many years of life in ukrainian folklore

Purpose of Research. The purpose of the article is to investigate the place and the peculiarities of the existence of the tradition of wishing many years of life in Ukrainian folklore. **Methodology.** The methodology of the research is to apply methods of analysis, synthesis, synthesis and systematization of numerical collected musical and folklore materials. **Scientific Novelty.** The scientific novelty of the work is to determine the place and peculiarities of the existence of the ancient tradition of wishing many years of life in Ukrainian folklore: folk dumas, caroling wishing, vertep and wedding ceremonies. **Conclusions.** The wish of many years is a concise and symbolically-filled congratulation, serving as the conceptual conclusion of most celebrations. These characteristics contributed to the wide popularization of the tradition in Ukrainian folklore and the formation of a self-sufficient musical genre Polychronion. The study of this phenomenon makes it possible to comprehend the life-affirming component of the rich treasury of the Ukrainian musical tradition.

Key words: tradition of wishing many years of life, polychronion, folklore, dumas, carols, wedding ceremony.

Актуальність теми дослідження. Скарбниця української культури обіймає багатство народнописаних традицій, звичаїв та обрядів, що віками формувались та функціонували на нашій землі. У результаті стрімкого руху прогресу та всеохоплюючого процесу глобалізації більшість з них відходять в небуття, тому потужна база науковців (фольклористів, мистецтвознавців, етнологів та культурологів) працює на ниві збереження кращих надбань української культури. Та існують традиції, які не стираються з народної пам'яті, а продовжують невпинно популяризуватися. Проникаючи в усі сфери сучасного духовного життя, вони доносять новітньому поколінню ментальні цінності нашої нації. Серед них, традиція многолітствування – усталена складовою української культури, що несе побажання щасливого та довголітнього життя. Вітальна формула «*многії літа*» не лише широко побутує в усній святковій та

повсякденній практиці нашого народу, а й постає базовим елементом формування самодостатнього музичного жанру многоліття. Особливої популярності традиція набула в українському фольклорі.

Аналіз досліджень і публікацій. Оскільки в українському музикознавстві традиція многолітствування, як і сам жанр, ще не ставилися в центрі окремого наукового дослідження, тому детальне вивчення феномену вимагає опрацювання й осмислення різносторонньої джерельної бази, що включає історичні, богословські, фольклористичні та музикознавчі роботи. Перша ґрунтовна праця з вивчення многоліття як самодостатнього музичного жанру зроблена румунською дослідницею Ф. Герасім [18]. На основі аналізу історичних розвідок та чисельного музичного матеріалу (близько 200 зразків) дослідниця розглядає основні аспекти проблеми у контексті румунської музичної культури. В Україні многоліття лише фрагментарно згадуються в роботах по вивченню історії та жанрової системи церковної музики у дослідженнях відомих науковців П. Козицького, О. Цалай-Якименко, Ю. Ясіновського, Л. Корній, Н. Герасимової-Персидської, О. Шевчук та ін. Усталеність та широта побутування традиції у церковній, народній та світській сферах, численні зібрані музичні зразки, відмінні за текстовою та мелодичною структурою, спонукають до подальшого вивчення цього унікального явища української музичної культури.

Мета статті – заглибитись в історію становлення та специфіку побутування традиції многолітствування в українському фольклорі, визначити місце та значення многоліть у ході зимових та родинних святкувань на основі зібраного фольклорного матеріалу.

Виклад основного матеріалу. На території України побутують десятки народних варіантів розспіву многоліть, що включені до репертуару провідних фольклорних колективів країни, таких як: «Древо», «Божичі», «Козацька хорєя», «Буття», «Крालиця», «Многая лета» та ін. У зв'язку з усталеністю побутування та широкою популярністю традиції важко ідентифікувати їх регіональну приналежність або авторство. Дуже часто многоліття залишалися поза увагою записувачів, фольклористів та етномузикологів, а тому в порівнянні з іншими жанрами пісенного фольклору, існує проблема браку музичних записів та транскрипцій. У більшості описів обрядів лише констатується, що виконувалось многоліття і не подається нотне розшифрування, що ускладнює процес музикознавчого дослідження проблеми.

Многолітствуванням для народу християнського та усіх слухаючих, завершувалось *виконання народних дум*, свідченням чого є виконавські записи кобзарів (О. Вересая, І. Романенка, Ф. Олексієва). Будучи унікальним зразком народнопісенного епосу, думи вже майже протягом двох століть були і залишаються в колі інтересів українських науковців (М. Лисенка, Ф. Колесси, К. Грушевської, Б. Кирдана, С. Грици та ін.). Найповніше на сьогодні видання народного епосу з мелодіями — це «Українські народні думи» (2007) упор. С. Грица. Тут серед 89 представлених зразків 27 містять зафіксоване завершальне многолітствування. Адже закінчення композицій не завжди записувалось, про що зазначав Ф. Колесса: «Переспівавши думу, кобзар звичайно додає ще наприкінці співане побажання для слухачів; та маємо також багато записів без такого закінчення; можливо, що деякі записувачі пропускали це стереотипне побажання тому, що воно у даного кобзаря повторюється при кожній його думі і не в'яжеться з її змістом» [12, 59]. Дослідник звертається до окремого розгляду проблеми формулювання закінчення народних дум, де подає типові завершальні рецитації з многолітствуванням, зокрема відомого кобзаря О. Вересая:

«Да услиши, Господи, у просьбах, у молитвах,
Люду царському,
Народу християнському
І усім головам слухаючим
На многая літі
До конца віка!» (Буря на Чорному морі) [12, 59].

Тут же зустрічаємо й старіші записи дум, що містять завершальне многолітствування для козаків-запорожців як слухачів кобзарських рецитацій. Так приміром дума «Невільники» в записі П. Куліша має ось яке закінчення:

«Даруй, Боже, милости вашій
І всьому війську запорозькому
На многая літа» [12, 59].

Зрозуміло, що як і текст самих дум, так і завершальне многолітствування могло варіюватись в залежності від слухачької аудиторії, змісту самої думи та особливостей формулювання самого виконавця. Для прикладу наведемо ще один текст завершальної привітальної рецитації, де подібно церковному уставному многолітствуванню звучить побажання усім православним християнам:

«Даруй, Господи, миру царському,

Народу Християнському,
Всім православним Християнам
На многая літа!» (Дума про Марусю Богуславку) [11, 235].

Тут вкотре простежується паралель взаємозв'язку дум з окремими церковними жанрами. Многолітствування звучало на завершення підготовки народних співців, у зв'язку з чим М. Сумцов зазначав, що кобзарі проходили спеціальну трирічну науку, після якої відбувалося прийняття до співацького товариства, де на завершення «учень запрошує старців “на честь, на любовь, на рюмку горілки”», співають многая літа православним християнам і нищій братії, поминають живих і померших кобзарів-вчителів і кінчають усе випивкою» [15, 39].

Часто многолітствуванням завершується найяскравіше дійство зимових святкувань — *колядницьке віншування*. Щедрівки та колядки — одні з найдавніших жанрів народної творчості, що включають широке різноманіття музично-поетичного матеріалу. Маючи витоки ще з дохристиянських часів, вони неодноразово змінювались, але зберегли своє основне призначення святкового вшанування та побажання благополуччя усій родині, тому закономірно, що вони вміщують многолітствування. Враховуючи давню історію походження, колядки та щедрівки перегукуються з багатьма жанрами народної творчості. Наприклад, О. Дей відносить колядки до числа величальних пісень та зазначає про їх спорідненість з піснями-славами [9]. Про давні традиції вшанування київських князів та виконання пісень-слав згадують й сучасні російські дослідники: «Пісні-слави співали при зустрічах князя при поверненні з походу, при сходженні на княжий престол. Такі пісні-слави як наслідок були замінені многоліттями, заздравними чашами на честь князя, царя, патріарха і т.д.» [6, 33].

Ще одну паралель взаємозв'язку колядницьких віншувань та придворних величань простежив І. Свенціцький. Науковець зазначає, що побажання щастя господарям у колядках і щедрівках пов'язані з різдвяними величаннями по приписах церемоніалу візантійських імператорів [14, 13]. Адже подібні форми різдвяних привітань з многолітствуванням побутують й в інших країнах, що сформувались на теренах Візантії, наприклад, в Румунії: «Бувай газдо здоров, бувай газдине здорова, як гарна цвітка фіялка, на рік і на многі літа» [14, 105].

У наш час многолітствуванням завершуються більшість колядницьких віншувань. Побажання «многії літа» зазвичай міститься у завершальній вітальній частині колядки, яку часто називають *поколяддо*. Загалом побажання многоліття містить переважна кількість сучасних новорічних та різдвяних віншівок, кількість яких невинно зростає. Зібраний музичний матеріал включає колядки з многолітствуванням, записані на Львівщині, Івано-Франківщині, Закарпатті, Київщині, Чернівецьчині, Вінниччині. Завдяки відкритому інформаційному простору географія їх побутування невинно розширюється.

Зазвичай многоліття виконуються на завершення колядницького віншування, хоча зустрічаємо й виключення. Наприклад, репертуар хору «Гомін» включає многоліття «Создателю всього світа» записане на Житомирщині. У вказівках до запису зазначається, що таке многоліття на Овруччині є частиною традиційного різдвяного колядування і виконувалось після першої колядки про народження Христа. І тільки після цього вже можна було співати колядки окремо господарю, господині й господарській дитині.

Вітальну формулу «многії літа» вміщують щедрівки та колядки записані на Бойківщині І. Дем'яном («Посходімося та порадьмося») та «Ци дома й дома й господаренько»), що зберігаються в Архівних наукових фондах рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (АНФРФ ІМФЕ):

«А рік від року й на многі літа,
На многі літа й, отже, довіка.
Радуйся, земле: син нам ся божий народив.
Зрадувалися йа всі святії: рожество!»
(Зап. у 1979 р. в с. Довге) [2, арк. 9].

Тут же знаходимо фрагмент запису колядницького віншування з нотною транскрипцією завершального многоліття, що розпочиналось з виконання колядки «Бог предвічний нам народився»:

«Далі один з колядників говорить: «Честь Богу, слава. От, чесний господарю, вінчуем вас з тими святими народженими! Дай же вам, Христе Боже, ті свята проводжати, других дочекати!

Що вам зичимо, той вінчуємо щастям, здоровльом, новим роком!
Абисьте жили рік від року на многа літ!» [2, арк. 37].

Після цього гуртом співали многоліття:

Мно-га-я лі-та, лі-та, мно-га-я лі-та. Мно-га-я лі-та, лі-та, мно-га-я лі-та.

Сот-во-ри, Гос-по-ди, і да-руй-нам, Гос-по-ди, Мно-га-я лі-та!

(Записано в 1979 р. в с. Довге)

Прикрашає та збагачує різдвяні святкування *Вертеп* – веселе театральне дійство з піснями-колядками, жартами та короткими виставами, що поєднує у собі елементи релігійної християнської різдвяної драми, світської гри та усної народнопоетичної творчості. Здавна Вертепом називали театр, у якому вистави розігрувалися ляльками на паличках (маріонетками) у великій дерев'яній дво- або триповерховій скриньці, але в Україні був відомий ще так званий живий вертеп, в якому ролі дійових осіб виконували не ляльки, а люди.

Один з найдавніших описів сценічної постановки дійства П. Галагана, виданий у 1882 році під назвою «Малоруський «Вертеп» чи Різдвяна Вертепна драма». Побаження «многих літ» ми чуємо вже на початку дійства, де звучить відома колядка «Нова рада стала», що завершується словами:

«Просим тебе, Царю,
Небесській Шапарю,
Пошли Боже многа літа,
Сему господарю» [7].

Ще одне многолітствуювання ми зустрічаємо вже у другій народній частині, а саме у зверненні до глядачів одного з персонажів вертепу Поляка:

«Ктурому до ногь падамь,
Жичу здрувья и многа лята!» [7, 21].

Многолітствуювання знаходимо й в багатьох інших найдавніших описах вертепних дійств. Наприклад, в Славутському вертепі записаному ще 1897 р. етнографом-аматором В. Мошковим від О. Августиновича та вперше опублікованому у праці Є. Марковського. На завершення вертепу хазяїн дому виголошував: «Нашему вертепу на славу, а вамь на многія літа», а хор у відповідь співав тричі многоліття, що зазначене у нотному додатку № 12 [13, 150]:

Мно-гі-я мно-гі-я, мно-гі-я лі-та, мно-гі-я лі-та.

Для порівняння у дослідженні Є. Марковського вміщено ще один пізніший варіант запису Славутського вертепу В. Пруса 1928 р., де на завершення виконувалось вже інше многоліття, але після нього ще виходив касир (міхоноша) і збирав за виставу гроші [13, 136]. Тут вже зазначається лише словесний текст многоліття: «Бог создатель всего света, в которому ми поєм, хазяїну із хозяйкой многі літа, которому ми поюм. Многа лета, многа лета, многая лета» [13, 155].

Великою популярністю користувався вертеп на Закарпатті. Найповніше видання описів вертепного дійства регіону І. Хланти включає матеріали, що записані та опубліковані протягом ХХ століття. Переважна кількість їх завершується побажанням з многолітствуюванням або безпосередньо співом многоліття. Наприклад, запис вертепу у Дубовім (вперше опублікований у 1925 році) завершується віншуванням: «Вінчуем вам, пане газдо, сі святки пересвяткувати і од тепер за год других дождати на многая, благая літа» [10, 58]. А вже наступний поданий вертеп записаний в с. Киральгазі (Королеві) закінчується співом «Многая літа», як і закарпатська різдвяна гра «Баранки». Многоліттям завершувались вертепні дійства з Копашнева, Росішок, Стеблівки, Руського поля та ін.[10].

Традиція многолітствуювання, як і спів многоліть були і залишаються незамінним атрибутом *весільного обряду*. Неодноразово протягом усього дійства звучить побажання многих літ для наречених, що підтверджують фольклорні записи обряду різних регіонів. Час і місце виконання многоліть залежать від місцевої традиції святкування весілля, хоча переважно чітко не

регламентується. Наприклад, у більшості районів Галичини та Бойківщини спів многоліття знаменував завершення святкового дійства. Можемо припустити, що популяризувалась традиція з часів, коли церковне вінчання стало ключовим елементом весілля, адже на закінчення церемонії священник традиційно многолітствує наречених та співаються «Многі літа».

Багато відомих українських фольклористів займалися та продовжують роботу над вивченням традиційного весільного обряду, записом характерного віршованого та пісенного матеріалу, що його супроводжував. Вже у численних напрацюваннях П. Чубинського зустрічаємо многолітствування, що звучало під час заручин на Волині:

«Посажано квіти близько винограду...

Дай-же, Боже, з того квіта

Тай на *многіс літа*.» (Дубенщина) [17, 67].

На Хмельниччині ж батько, благословляючи дочку на посад, виголошував: «Перепиваю тобі, доню, щастя, здоров'я і много літ. Щобись була здорова, як вода, а багата, як земля, а червона, як калина і всьому родові мила» (зап. 1929 р. у с. Карабіївка) [4, 68].

Многоліття мали місце також у весільному обряді Покуття (Івано-Франківщина), адже як зазначає А. Іваницький: «На весіллі по традиції співають ряд величальних та прославних пісень гомофонно-гармонічного складу, зокрема "Многі літа"» [5, 67].

Впевнено закріпилась традиція многолітствування на Бойківщині. Підтвердженням чого є численні експедиційні матеріали, зокрема запис весільного обряду в с. Довге Львівської області, де зазначається, що після перепою «встає староста молодого, а староста молодої виходить перед стіл, староста молодого дякує і співають "Многая літа"» [3, арк. 310], а також на завершення весілля «стають перед столом тато, мама і там одні другим дякують і співають "Многая літа"» [3, арк. 327]. На жаль запис не містить нотного розшифрування.

Говорячи про сьогодні, то многоліття утвердилося як традиційна форма привітання наречених у багатьох регіонах України не лише в контексті народного обрядодійства, а й після церемонії офіційного прийняття шлюбу.

Особливе місце в контексті весільного обряду посідають застольні пісні, які часто включають многолітствування та можуть виконуватися й на інших святкуваннях. Наприклад, у архівних фондах ІМФЕ зустрічаємо застольну пісню «Живи, живи» записану на Вінниччині, де зазначається, що найчастіше пісня виконувалась на весіллі [1, арк. 116]:

Жи - ви, жи-ви, на поль-зу сві-та, Три-хон Ма - ка - ро - вич Мно-га - я лі-та!

5
Мно - га - лет, мно - га лет, мно - га - я ле - та!

Ми зіткнулися з кількома записами застольних, вітальних пісень з різних регіонів (Закарпаття, Рівненщини, Київщини, Вінниччини), де ключовим є побажання многоліття («Чарочка моя», «Хто родився в січні», «Ой у саду вишневому» та ін.), що підкреслюють характерну для нашої ментальності гостинність.

Наукова новизна. На основі численного зібраного фольклорного матеріалу, у статті вперше розглянуто особливості побутування давньої традиції многолітствування в українській народній практиці (народних дум, колядницькому віншуванні, вертепі та весіллі). Означено місце та значення виконання многоліт у ході різних обрядодійств, що сприяло подальшій популяризації жанру в інших сферах суспільного життя українців.

Висновки. Отже, традиція многолітствування – це унікальна та усталена складова української духовної культури, що супроводжує більшість народних святкувань. Вітальна формула «многі літа» виступає ключовим, символічно наповненим елементом та концептуальним завершенням більшості побажань. Многолітствування було і залишається неодмінним атрибутом народних дум, колядницького віншування, вертепу та весільного обряду, що не втрачає своєї актуальності досі. Вивчення цього феномену дає змогу осягнути ще одну давню та життєствердуючу складову багатой скарбниці української музичної культури.

Література

1. АНФРФ ІМФЕ, ф. 14-5, од. зб. 424, 118 арк.
2. АНФРФ ІМФЕ, ф. 14-5, од. зб. 466 б, 407 арк.
3. АНФРФ ІМФЕ, ф. 14-5, од. зб. 466 в., 374 арк.
4. Борисенко В. К. Весільні звичаї та обряди на Україні : історико-етнографічне дослідження / В. К. Борисенко. — Київ : Наукова думка, 1988. — 192 с.
5. Весільні пісні: у двох книгах / упоряд. М. М. Шубравська. — Київ : Наукова думка, 1982. — Кн. 1. — 871 с.
6. Владышевская Т. Ф. Музыкальная культура Древней Руси / Т. Ф. Владышевская. — Москва : Знак, 2006. — 472 с.
7. Галаган П. Малоруський «Вертеп» або Вертепна Різдвяна драма / П. Галаган. — Київ : Типографія Г. Т. Корчак-Новицького, 1882. — 38 с.
8. Грица С. Українські народні думи / упор. С. Грица. — К. : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 2007. — 824 с.
9. Дей О. Народно-пісенні жанри / О. Дей. — К. : Музична Україна, 1977. — 108 с.
10. Закарпатський вертеп / Будинок творчості народів Закарпаття, Закарпатська філія товариства "Бойківщина" ; упоряд. І. В. Хланта. — Ужгород : Закарпаття, — 1995. — 235 с.
11. Исторические песни малорусского народа / с объяснениями Вл. Антоновича и М. Драгоманова. — К. : Тип. М. П. Фрица, 1874. — Т. I. — 336с.
12. Колесса Ф. Формули закінчення в українських народних думах у зв'язку з питанням про наверстування дум / Ф. Колесса // Записки наукового товариства ім. Т.Шевченка. — Т. 155. — С. 29-67.
13. Марковський С. М. Український вертеп : розвідки й тексти. — К. : Друк. ВУАН, 1929. — Вип. 1. — IV. — 202 с.
14. Свенціцький І. Різдво Христове в поході віків (історія літературної теми й форми) / І. Свенціцький. — Львів : Збірки національного музею у Львові, Друкарня «Діло», 1933. — 181 с.
15. Сумцов М. Малюнки з життя українського народного слова / Н. Сумцов. — Харків : Печатне Діло, 1910.
16. Финдейзен Н. Ф. Очерки по истории музыки в России / Н. Ф. Финдейзен. — Москва : Музыкальный сектор государственного издательства, 1928. — Т. I. — 364 с.
17. Чубинський П. П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. Матеріали и изслѣдованія, собранные д. чл. П. П. Чубинскимъ; изданъ подъ наблюдениемъ д. чл. Н. И. Костомарова : репринт. вид. в 7 т. / відп. за вип. Г. Скрипник; НАН України, ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. — К., 2010. — Т. 4. — 798 с.
18. Gherasim, Fr. F. (2011). The Polychronion in the Romanian Music of Byzantine Tradition from the XVIth Century Until Today . Extended abstract of candidate's thesis. Cluj-Napoca: Babes-Bolyai University [in Romanian].

References

1. ASFMP IASFE, f. 424, 118 p.
2. ASFMP IASFE, 466 b, 407 p.
3. ASFMP IASFE, 466 c, 374 p.
4. Borysenko, V. K. (1988). Wedding Customs and Ceremonies in Ukraine: Historical and Ethnographic Research. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
5. Shubravskaya, M. M. (1982). Wedding Songs: in two books. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
6. Vladyshevskaya, T. F. (2006). Music Culture of Ancient Russia. Moscow: Znak [in Russian].
7. Galagan, P. (1882). Malorussian «Vertep» or Vertepnaya Christmas Drama. Kyiv: Typography of G.T. Korchak-Novytsky [in Ukrainian].
8. Grytsa, S. (2007). Ukrainian Folk Dumas. Kyiv: M. Rylskiy IASFE [in Ukrainian].
9. Dey, O. (1977). Folk-Song Genres. Kyiv: Muzychna Ukraina [in Ukrainian].
10. Hlanta, I. V. (1995). Transcarpathian Vertep. Uzhgorod: Zaccarpatia [in Ukrainian].
11. Historical Songs of the Malorussian People with Explanations of V. Antonovich and M. Dragomanov. (1874). Kyiv: Typ. M. P. Fritza [in Ukrainian].
12. Kolessa, F. Formulas of the Ending in the Ukrainian Folk Dumas in Connection with the Question of Making Dumas. Zapysky naukovoho tovarystva im. T. Shevchenka, 155, 29-67 [in Ukrainian].
13. Markovskiy, E. M. (1929). Ukrainian Vertep: Intelligence and Texts. Kyiv: VUAN, 1, 4 [in Ukrainian].
14. Svencitskiy, I. (1933). Christmas in the Age of the Age (the History of the Literary Theme and Form). Lviv: Dilo [in Ukrainian].
15. Sumtsov, M. (1910). Drawings from the Life of the Ukrainian Folk Word. Kharkiv: Pechatne Dilo [in Ukrainian].
16. Findeizen, N. F. (1928). Essays on the History of Music in Russia Moscow: Vol. I. [in Russian].
17. Chubynskiy, P. (2010). Proceedings of the Ethnographic-Statistical Expedition to the West-Russian region. Materials and investigations collected by P. Chubynskiy: in 7 Vol. Kyiv: M. Rylskiy IASFE, Vol. 4 [in Ukrainian].
18. Gherasim, Fr. F. (2011). The Polychronion in the Romanian Music of Byzantine Tradition from the XVIth Century Until Today . Extended abstract of candidate's thesis. Cluj-Napoca: Babes-Bolyai University [in Romanian].